

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра терапії, фармакології, клінічної діагностики та хімії

«Затверджую»

Завідувач кафедри

(Л.Г. Улько)

2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
(СИЛАБУС)**

ПП 1.8 КЛІНІЧНА ДІАГНОСТИКА ХВОРОБ ТВАРИН

Спеціальність: 211 «Ветеринарна медицина»

Освітня програма «Ветеринарна медицина»

Факультет: Ветеринарна медицина

Суми 2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни «Клінічна діагностика хвороб тварин»
для студентів другого магістерського рівня степеня вищої освіти Магістр зі
спеціальності 211 «Ветеринарна медицина»
за спеціальністю 211 Ветеринарна медицина

Розробники:

Д.в.н., професор, професор кафедри терапії, фармакології, клінічної
діагностики та хімії Скляр О.І.

Д.в.н., професор, професор кафедри терапії, фармакології, клінічної
діагностики та хімії Шкромада О.І.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри терапії, фармакології,
клінічної діагностики та хімії

Протокол № 14 від "3" травня 2020 року

Завідувач кафедри (Улько Л.Г.)

Погоджено:

Гарант освітньої програми (Улько Л.Г.)

Декан факультету (Нечипоренко О.Л.)

Декан факультету (Нечипоренко О.Л.)

Методист відділу якості освіти,
ліцензування та акредитації

Зареєстровано в електронній базі: дата: 06.07. 2020 р.

© СНАУ, 2020 рік

© О.І. Скляр, О.І. Шкромада, 2020 рік

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 21 Ветеринарна медицина	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність: 211 <u>Ветеринарна медицина</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2		2020-2021-й	
		Курс 3	
		Семестр	
Загальна кількість годин - 90		5	
	Освітній ступінь «Магістр» 1,4	Лекції	
		___14___ год.	___ год.
		Практичні, семінарські	
		___ год.	___ год.
		Лабораторні	
		___30___ год.	-
		Самостійна робота	
		___46 год.	___ год.
		Вид контролю:	
		Екзамен	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить - 48,8 /51,1%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: вивчення дисципліни є те, щоб студенти оволоділи теоретичними і практичними знаннями, і придбали навички клінічного, інструментального і лабораторного методу дослідження тварин, техніку й послідовність їх застосування при дослідженні окремих органів та систем та навчилися аналізувати виявлені симптоми та ознаки, що є основними шляхами розпізнавання хвороби.

Завдання: навчитися використовувати загальні клінічні та спеціальні методи дослідження тварин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: мету та завдання клінічної діагностики; загальні та спеціальні методи дослідження сільськогосподарських тварин; схему клінічного дослідження тварин; схему і методи дослідження серцево-судинної системи, системи дихання. Визначення поведінки, конституції, будови тіла; мати теоретичні знання для дослідження : органів нервової системи (черепа та хребта, ліквору), органів сечової системи (нирок, сечового міхура, сечоводів, уретри), системи травлення, системи крові та обміну речовин; мати теоретичні знання і методики для її дослідження.

вміти: визначати симптоми, синдроми захворювання тварин, прогноз і діагноз; застосування спеціальні та загальні методи клінічного дослідження при обстеженні тварин згідно схеми клінічного дослідження; визначати серцевий поштовх, пульс, артеріальний і венозний тиск, пороки серця, аритмії, серцеві і поза серцеві шуми, пункти найкращої чутливості клапанів серця, визначати у хворої тварини комплекс симптомів при серцево-судинній недостатності (ціаноз слизових оболонок і шкіри, задишка, набряки); вміти визначати ознаки міокардиту, перикардиту, ендокардиту, міокардіофіброзу, міокардіосклерозу, користування електрокардіографом і розшифровувати отриману електрокардіограму. Визначати межі і місце розташування органів шлунково-кишкового тракту (шлунку, рубця, сітки, книжки і сичуга жуйних, кишечника, печінки, досліджувати функціональні можливості органів, підраховувати кількість скорочення рубця, дослідження вмісту рубця і сичуга жуйних, дослідити акт дефекації, ректальне дослідження, зовнішню пальпацію кишечника; при дослідженні нервової системи використовувати огляд, пальпацію черепа та хребта, дослідження вісцеро-сенсорного рефлексу, визначати роботу вегетативної нервової системи, болі і місце їх походження, розлади в поведінці тварин; при дослідженні сечової системи застосовувати огляд, пальпацію, катетеризацію, проводити лабораторні дослідження сечі фізичні і біохімічні; вміти користуватися обладнанням (центрифуга, мікроскоп, колориметр, рефрактометр) та приладами (стетоскоп, фонендоскоп, молоточок з плесиметром, зівники) для дослідження тварин; брати кров у тварині досліджувати фізичні і біохімічні властивості крові.

3. Програма навчальної дисципліни

Оновлений варіант ОП знаходиться на апробації та розглянутий на засіданні кафедри Протокол №14 від 05. 2020р..

Змістовний модуль 1. ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ

Тема 1. Дослідження приймання корму і води. Апетит, жуйка і відрижка та їх зміни.

Схема та методи дослідження органів травлення. Дослідження приймання корму і води. Апетит і його зміни. Дослідження жуйки і відрижки, їх зміни. Дослідження стравоходу.

Тема 2. Дослідження передшлунків і сичуга.

Дослідження рубця та його вмісту, сітки, книжки і сичуга. Зондування передшлунків і шлунка у тварин.

Тема 3. Дослідження шлунка, шлункового соку та шлункового вмісту

Дослідження шлунка у коня, свині і собаки. Діагностичне значення дослідження шлункового вмісту і шлункового соку. Зміни вмісту у разі розширення шлунка. Дослідження кишечника у великої і дрібної рогатої худоби, коней, свиней та дрібних тварин.

Тема 4 Методи дослідження печінки у тварин

Огляд, пальпація, перкусія та їх діагностичне значення під час дослідження печінки у тварин. Дослідження функціонального стану печінки. Ферментодіагностик'а патології печінки.

Тема 5. Методи дослідження нирок і сечового міхура

Значення дослідження сечової системи. Схема дослідження. Дослідження сечовиділення та його порушення. Дослідження нирок і сечового міхура. Дослідження функціонального стану нирок.

Тема 6. Клінічне значення дослідження сечі

Значення дослідження сечі для діагностики хвороб тварин. Визначення фізичних властивостей сечі. Хімічне дослідження сечі та його клінічне значення. Мікроскопія осаду сечі.

Тема 7. Дослідження нервової системи

Значення дослідження нервової системи. Схема дослідження. Дослідження органів чуття і різних форм чутливості, рухової сфери та координації рухів. Дослідження рефлексів.

Змістовний Модуль 2. ДІАГНОСТИКА ПОРУШЕНЬ ОБМІНУ РЕЧОВИН.

Тема 1. Діагностика порушень білкового і вуглеводно-ліпідного обміну

Особливості перебігу та діагностики хвороб, спричинених порушенням обміну білків, вуглеводів та ліпідів.

Тема 2. Діагностика порушень обміну макро- та мікроелементів

Діагностика порушень обміну кальцію, фосфору і магнію.

Загальні принципи діагностики мікроелементозів. Біогеохімічні зони. Клініко-лабораторна діагностика йодної, кобальтової і цинкової недостатності та гіпокупрозу.

Тема 3. Діагностика порушень обміну вітамінів

Обмін жиророзчинних вітамінів (А, Б, Е і К) та його порушення; діагностика порушень обміну водорозчинних вітамінів (вітаміни групи В).

Тема. 4 Рентгенодіагностика та методи її дослідження

Основи ветеринарної рентгенодіагностики. Рентгенологія та її значення в діагностиці захворювань тварин.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усь о- го	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 Змістовий модуль 1. Дослідження системи травлення.												
Тема 1. Дослідження системи травлення.		6		14		12						
Тема 2. Дослідження печінки		2		2		4						
Разом за змістовим модулем 1		8		16		16						
Модуль 2 Змістовий модуль 2. Сечова, нервова системи та порушення обміну речовин												
Тема 3. Сечова система		2		4		10						
Тема 4. Нервова система		2		6		10						
Тема 5. Діагностика порушення обміну речовин		2		4		10						
Разом за змістовим модулем 2		6		14		30						
Всього годин		14		30		46						

5. Теми та план лекційних занять

№ п/п	Назва теми та план	Кількість годин
Модуль 1		
1	Тема 1. Система травлення План. Значення дослідження та основні хвороби органів травлення. Схема дослідження. Апетит, приймання корму і води, та їх зміни. Розлади жування і ковтання. Відрижка і жуйка, їх розлади. Блювання та його клінічне оцінювання. Дослідження рота і органів ротової порожнини, глотки і стравоходу у тварин.	2
2	Тема 2. Дослідження шлунку у тварин. План. Дослідження шлунку моногастричних та полігастричних тварин. Дослідження вмісту шлунка.	2
3	Тема 3. Синдром і патологія органів травлення План. Дистонія передшлунків, мальдигестія, шлунково-кишкові кольки.	2
4	Тема 4. Значення і основні хвороби печінки. План. Схема дослідження печінки. Основні методи дослідження печінки.	2
	Всього за 1 модуль	8
Модуль 2.		
5	Тема 5. Сечова система План. Значення дослідження органів сечової системи. Основні хвороби сечової системи. Схема дослідження. Розлади сечоутворення і сечовиділення. Синдроми патології сечової системи.	2
6	Тема 6. Нервова система План: Дослідження поведінки тварин. Основні синдроми ураження нервової системи.	2
7	Тема 7. Діагностика порушення обміну речовин. План. Методи діагностики порушень білкового, вуглеводного і ліпідного обмінів речовин. Оцінювання стану водно-електролітного обміну. Методи діагностики порушень обміну макро- і мікроелементів, та вітамінів.	2
	Всього за 2 модуль	6
Разом :		14

6. Теми лабораторних занять

№№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль 1: Система травлення		
1.	Тема 1. Дослідження приймання корму та води. Наочне спостереження приймання корму та води тваринами, виявлення відхилення від норми, встановлення причини.	2
2.	Тема 2. Дослідження ротової порожнини, глотки у тварин. Дослідження у тварин органів ротової порожнини (губ, ясен, щік, піднебіння, язика, зубів), глотки.	2
3.	Тема 3. Дослідження черева. Дослідження передшлунків та сичуга жуйних. Отримання практичних навичок при дослідженні у тварин рубця, сітки, книжки і сичуга.	2
4.	Тема 4. Дослідження стравоходу. Зондування стравоходу, передшлунків і шлунка тварин. Зондування стравоходу і шлунка коня. Зондування передшлунків і сичуга великої рогатої худоби. Зондування шлунка в свиней. Зондування рубця дрібної рогатої худоби.	2
5.	Тема 5. Дослідження кишечника у коней, свиней і дрібних домашніх тварин. Методи дослідження кишечника. Основні і додаткові (рентгенологічний і ендоскопічний). Пункція черевної стінки. Лапароскопія органів черевної порожнини. Дослідження кишечника у жуйних, у коня і свиней.	2
6.	Тема 6. Дослідження шлунка, шлункового соку та шлункового вмісту. Діагностичне значення дослідження шлункового вмісту і шлункового соку. Зміни вмісту у разі розширення шлунка. Дослідження кишечника у великої і дрібної рогатої худоби, коней, свиней та дрібних тварин.	2
7.	Тема 7. Акт дефекації та його розлади. Дослідження калу: фізичне, хімічне, мікроскопічне.	2
8.	Тема 8. Дослідження печінки. Спеціальні методи дослідження печінки: аспірацій на пункція і біопсія, ультразвукова діагностика і лапароскопія. Лабораторні методи дослідження печінки. Основні синдроми у разі патології печінки.	2

Всього за 1 модуль		16
Модуль 2. Сечова, нервова та система обміну речовин		
1.	Тема 9. Дослідження сечової системи. Інструментальні методи дослідження нирок, сечового міхура, сечоводів і уретри. Огляд, зовнішня і внутрішня пальпація, вібраційна перкусія органів сечової системи. Біопсія, рентгенівське і ультразвукове дослідження нирок.	2
2.	Тема 10. Фізичне, хімічне та мікроскопічне дослідження сечі. Отримання та лабораторне дослідження сечі та її осаду.	2
3.	Тема 11. Дослідження нервової системи. Дослідження черепа та хребта.	2
4.	Тема 12. Дослідження рухової сфери. Дослідження рухової сфери, її розлади: парези, паралічі, зміни м'язового тону, атаксії.	2
5.	Тема 13. Нервова система. Дослідження органів чуття. Дослідження органів чуття, дослідження чутливості.	2
6.	Тема 14. Діагностика порушень обміну речовин. Провести діагностику хвороб спричинених порушенням обміну речовин, особливості їх перебігу та діагностики.	2
7.	Тема 15. Діагностика порушень обміну вітамінів. Провести діагностику хвороб спричинених порушенням обміну вітамінів, особливості їх перебігу та діагностики.	2
Всього за модуль 2		14
РАЗОМ:		30

7. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми та перелік питань	Кількість годин
1.	<p>Тема 1. Дослідження системи травлення. Значення дослідження та основні хвороби органів травлення. Дослідження слинних залоз. Дослідження черева. Дослідження сітки. Дослідження книжки і сичуга. Діагностика зміщення сичуга. Пункція черевної стінки. Лапароскопія органів черевної порожнини. Основні синдроми при патології органів травлення.</p> <p>Дослідження калу: фізичне, хімічне, мікроскопічне. Значення і основні хвороби печінки. Спеціальні методи дослідження печінки: аспірацій на пункція і біопсія, ультразвукова діагностика і лапароскопія. Лабораторні методи дослідження печінки. Основні синдроми у разі патології печінки.</p>	16
2.	<p>Тема 2. Дослідження сечової системи.</p> <p>Дослідження нирок і сечових шляхів. Загально-клінічні методи дослідження нирок. Додаткові методи дослідження нирок. Дослідження функціонального стану нирок. Дослідження сечоводів. Дослідження сечового міхура. Дослідження уретри. Дослідження сечі. Уремічний синдром.</p>	10
3.	<p>Тема 3. Дослідження нервової системи. Дослідження поведінки тварини. Дослідження черепа та хребта. Дослідження чутливості. Дослідження вегетативного відділу нервової системи. Основні синдроми ураження нервової системи.</p>	10
4.	<p>Тема 4. Дослідження обміну речовин. Особливості перебігу і діагностики метаболічних хвороб. Діагностика порушень обміну білків. Діагностика порушення обміну вуглеводів. Діагностика порушення обміну ліпідів. Загальні принципи діагностики мікроелементозів. Діагностика порушення обміну вітамінів.</p>	10
	Разом:	46

8. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

- 1.1. *Словесні*: розповідь, пояснення, робота з книгою (читання, виписування, конспектування, виготовлення таблиць, опорних конспектів тощо).
- 1.2. *Наочні*: демонстрація, ілюстрація, спостереження.
- 1.3. *Практичні*: лабораторний метод, практична робота.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання.

- 2.1. *Аналітичний*
- 2.2. *Індуктивний метод*
- 2.3. *Дедуктивний метод*

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

- 3.1. *Частково-пошуковий (евристичний)*
- 3.2. *Дослідницький*

4. Активні методи навчання - використання технічних засобів навчання, екскурсії, групові дослідження, самооцінка знань, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.

5. Інтерактивні технології навчання - використання мультимедійних технологій.

9. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС
2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)
3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:
 - рівень знань, продемонстрований на практичних, лабораторних та семінарських заняттях;
 - активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
 - результати виконання та захисту лабораторних робіт;
 - самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
 - результати тестування;
 - письмові завдання при проведенні контрольних робіт;

10. Розподіл балів, які отримують студенти (іспит)

Поточне тестування та самостійна робота						С Р С	Разом за модулі та СРС	Атестація	Підсумковий тест - екзамен	Сума
Змістовий Модуль 1 0-15 балів			Змістовий модуль 2 0-25 балів							
T1	T2	T3	T1	T2	T3	15	55 (40+ 15)	15	30	100
5	5	5	5	10	10					

11. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Скляр О.І., Шкромада О.І. Дослідження нервової системи у сільськогосподарських тварин Суми 2006 36 с.

2. Скляр О.І., Шкромада О.І. Дослідження периферичних судин у сільськогосподарських тварин Суми 2006 25 с.
3. Скляр О.І., Шкромада О.І. Загальна діагностика Суми 2005 36с.
4. Скляр О.І., Шкромада О.І. Дослідження дихальної системи тварин. Суми 2001 36 с

13. Рекомендована література

1. Амосова К.М. Клінічна кардіологія. – Т.1. – К.: Здоров'я, 1997. – 704 с.
2. Ветеринарна клінічна біохімія / [Левченко В.І., Влізло В.В., Кондрахін І.П. та ін.]. – Біла Церква, 2002. – 400 с.
3. Ветеринарна клінічна біохімія / [М.І. Карташов, О.П. Тимошенко, Д.В. Кібкало та ін.]; за ред. М.І. Карташова та О.П. Тимошенко. – Харків: Еспада, 2010. – 400 с.
4. Виноградова Т.А. Клиническая пульмонология. – Гродно: ГрГМУ, 2011. – 192 с.
5. Внутренние болезни животных / [Г.Г. Щербаков, А.В. Коробов, Б.М. Анохин и др.]; под общ. ред. Г.Г. Щербакова, А.В.Коробова. – СПб.: Лань, 2002. – 736 с.
6. Внутрішні незаразні хвороби тварин: Підручник. — 2-ге вид., доп. / [М.О. Судаков, М. І. Цвіліховський, В. І. Береза та ін.]; за ред. М.О. Судакова. — К.: Мета, 2002. — 352 с.
7. Внутрішні хвороби тварин / [Левченко В.І., Кондрахін І.П., Влізло В.В. та ін.]; за ред. В.І. Левченка. – Біла Церква, 2001. – Ч. 2. – 544 с.
8. Внутрішні хвороби тварин / [Левченко В.І., Кондрахін І.П., Влізло В.В. та ін.]; за ред. В.І. Левченка. – Біла Церква, 2012. – Ч. 1. – 528 с.
9. Волков В.С., Базанов Г.А. Фармакотерапия и стандарты лечения заболеваний сердечно-сосудистой системы: Руководство для врачей. М.: ООО «Московское информационное агентство», 2010. – 360 с.
10. Диагноз при сердечно-сосудистых заболеваниях. Формулировка, классификации: практическое руководство / Под ред. И.Н. Денисова, С.Г. Гороховой. - М.: ГЕОТАР-Медиа, 2008. – 96 с.
11. Диагностическая техника в ветеринарии / [Ионов П.С., Беляков И.М., Уша Б.В. и др.]. – Москва: Колос, 1979. – 223 с.
12. Дослідження крові тварин та клінічна інтерпретація отриманих результатів. Методичні рекомендації / [Левченко В.І., Соколюк В.М., Безух В.М. та ін.]. – Біла Церква, 2002. – 56 с.
13. Дослідження сечі. Методичні рекомендації / [Левченко В.І.,

- Тишківський М.Я., Сахнюк В.В. та ін.]. – Біла Церква, 2005. – 74 с.
14. Зубдинов Ю.И. Азбука ЭКГ / Ю.И. Зубдинов.- Изд.3-е.- Ростов на Дону изд-во «Феникс», 2003. – 160 с.
 15. Кармалиев Р.С. Внутренние болезни собак, кошек и домашней птицы: учебное пособие / Р.С. Кармалиев. – Уральск, 2005. – 149 с.
 16. Клиническая диагностика с рентгенологией [Воронин Е.С., Сноз Г.В., Васильев М.Ф. и др.]. – М.: Колос, 2006. – 509 с.
 17. Клінічна діагностика внутрішніх хвороб тварин / [В.І. Левченко, В.В. Влізло, І.П. Кондрахін та ін.]; за ред. В.І. Левченка. – Біла Церква, 2004. – 608 с.
 18. Клінічна діагностика хвороб тварин / [В.І. Левченко, М.О. Судаков, Й.Л. Мельник та ін.]; за ред. В.І. Левченка. – К.: Урожай, 1995. – 368 с.
 19. Основы кардиологии. Принципы и практика (2-е издание) / под ред. проф. Клива Розендорфа – Львов: Медицина свиту, 2007. – 1060 с.
 20. Практикум з клінічної діагностики хвороб тварин до лабораторних занять і самостійної роботи студентів ОКР «Бакалавр» напряму підготовки 6.110101 «Ветеринарна медицина» / [Н.І. Сулова, П.П. Антоненко, П.М. Складаров та ін.] // Дніпропетровський державний аграрний університет, кафедра клінічної діагностики та внутрішніх хвороб тварин – Дніпропетровськ : Видавництво ДДАУ, 2013. – 274 с.
 21. Рациональная фармакотерапия заболеваний органов дыхания: Руководство для практикующих врачей. /А.Г. Чучалин, С.Н. Авдеев, В.В. Архипов, С.Л. Бабак и др. – М.: Литтерра, 2004. – 350 с.
 22. Антоненко П.П. Лікарські рослини у тваринництві; навч.посібник / Н.І. Сулова, В.О. Постоєнко (та ін.)Херсон Олді –Плюс,2014,424с.
 23. Локес. П.І. Лікарські рослини. Підручник / П.І. Локес, І.С. Постоєнко. Полтава : Довкілля.- К., 2010.- 264 с.
 24. Локес П.І. основи ветеринарної рецептури та технології лікарських форм : навч. посібник./ П.П. Шехтахін, Т.П. Локес – Крупка , Н.С Канівець – Поктава, ФОП Товаров С.В. 2014.- 152 с.
 25. Євушенко М.Д. Марютін Ф.М., Туренко В.П. тв. ін.,Фіто – фармакологія /підручник М. Д. Євтушенко, Ф. М. Мартін, В.П., В.П. Туренко.Вища освіта,-К.,2004.- 432с.

Допоміжна:

26. Закон України «Про ветеринарну медицину» / Постанова Верховної Ради України №2499-ХІІ від 25.06.92 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – С. 531 (із змінами і доповненнями).
27. Антоненко П.П. Фітотерапія у тваринництві: профілактика хвороб, зміцнення імунітету, підвищення продуктивності / П.П.Антоненко:

- монографія.- Дніпропетровськ : ІМА – прес, 2010.- 260с.
28. Козачок В.С. Клінічне дослідження екзотичних тварин: Навчальний посібник / В.С. Козачок, О.О. Скиба, М.І. Цвіліховський. – К.: Арістей, 2010. – 252 с.
 29. Коваленко Л.И. Методы терапевтической помощи животным. Краткий справочник / Л.И. Коваленко. – К.: Урожай, 1991. – 208 с.: ил.
 30. Кондрахин И.П. Диагностика и терапия внутренних болезней животных / И. Кондрахин, В. Левченко. – Москва: Аквариум-Принт, 2005. – 830с.: ил.
 31. Коробов А.В. Методологические основы к порядку клинического обследования больного животного. Учебное пособие (монография) / Коробов А.В., Щербаков Г.Г., Паршин П.А. – Москва: Аквариум-Принт, 2008. – 64 с.: ил.
 32. Круглова Ю.С. Морфологические исследования крови у различных видов животных (клиническая гематология): методические указания / Круглова Ю.С., Коробов А.В. – М.: ФГОУ ВПО МГАВМиБ, 2009. – 48 с.
 33. Ленец И.А. Диагностика назазных болезней животных с применением вычислительной техники / Ленец И.А. – Москва, 1989. – 360
 34. Локес П.І. Дослідження калу у собак і кішок. Методичні вказівки / Локес П.І., Курман А.Ф., Кірдан С.В. – Полтава, 2002. – 42 с.
 35. Локес П.І. Дослідження сечі у собак і кішок. Методичні вказівки / Локес П.І., Курман А.Ф. – Полтава, 2002. – 50 с.
 36. Любина А.Я. Программированное пособие по методам клинических лабораторных исследований / Любина А.Я., Спектор И.С., Катасонова Т.В. – Москва, 1971. – 208 с.
 37. Мазуркевич А.Й. Патолофізіологія тварин / Мазуркевич А.Й., Тарасевич В.Л., Ключі Дж. – К.: Вища школа, 2000. –352 с.
 38. Мартин М. Руководство по электрокардиологии мелких домашних животных / Мартин М.; пер. с англ. Суворов О.В.; под ред. Зориной А.И. – Москва: ООО «АКВАРИУМ ПРИНТ», 2005. – 144 с.
 39. Методичні вказівки щодо використання біохімічних досліджень біологічного матеріалу у державних лабораторіях ветеринарної медицини при діагностиці захворювань інфекційної патології / Ю.М. Новожицька, Д.П. Кучерюк, О.В. Голубець; Мін. агр. політики України, Держ. деп. вет. мед. України. – Київ, 2000. – 85 с.
 40. Антоненко П.П. Профілактичне застосування препарату природного походження «Фітопанку» в тваринництві. Метод. реком. / П.П.Антоненко .- Дніпропетровськ : ІМА- прес 2008.- 20 с.

41. Антоненко П.П. Застосування препаратів природного походження «Фітохолу» і «Гастроциду» для профілактики незаразних хвороб тварин і птиці. . Метод. реком. / П.П.Антоненко .- Дніпропетровськ : ІМА- прес 2008.- 20 с.
42. Лабораторне дослідження крові тварин та інтерпретація його результатів. Методичний посібник / [Левченко В.І., Головаха В.І., Сахнюк В.І та ін.]. За ред. В.І. Левченка і В.М. Безуха. – Біла Церква, 2015. – 136 с.
43. Методы ветеринарной клинической лабораторной диагностики: справочник / [Кондрахин И.П, Архипов А.В., Левченко В.И. и др.]; под ред. проф. И.П. Кондрахина. – Москва: Колос, 2004. – 520 с.
44. Методы клинического обследования больного животного. Учебно-методическое пособие / [Кумков В.Т., Коробов А.В., Паршин П.А. и др.]. – М.: МГАВМиБ им. К.И. Скрябина, 2005. – 39 с.
45. Муха М.С. Исследования крови у животных / Муха М.С. – Москва, 1984. – 38 с.
46. Посібник з клінічної лабораторної діагностики / [Денисюк В.Г., Ганджа І.М., Виговська Я.І. та ін.]. – К.: Здоров'я, 1992. – 296 с.
47. Практикум по внутренним болезням животных / Под общей редакцией Коробова А.В. и Щербакова Г.Г. – 2-е изд., испр. – СПб.: Лань, 2004. – 544 с.,
48. Практикум по клинической диагностике болезней животных / [Васильев М.Ф., Воронин Е.С., Дугин Г.Л. и др.]; под ред. Е.С. Воронина. – Москва: Колос, 2004. – 269 с.
49. Симонян Г.А. Ветеринарная гематология / Г.А. Симонян, Ф.Ф. Хисамутдинов. – Москва: Колос, 1995. – 255 с.
50. Синдроми найбільш поширених внутрішніх незаразних хвороб тварин. Методичні вказівки / [Цвіліховський М.І., Судаков М.О., Чумаченко В.Ю. та ін.]. – К., 2000. – 32 с.
51. Учебно-методическое указание к порядку обследования больного животного / [Коробов А.В., Денисенко В.Н. Антонов Д.Н. и др.]. – Москва: МГАВМиБ им. К.И. Скрябина, 2006. – 56 с.
52. Уша Б.В. Клиническая диагностика внутренних незаразных болезней животных / Б.В. Уша, И.М. Беляков, Р.П. Пушкарёв. – Москва: Колос, 2003. – 487 с.
53. Рабинович М.И. Ветеринарна фітотерапія М.И.Рабинович, Москва 1988.174с.
54. Лавренова Г.В. Лавренов В.К. Энциклопедия лекарственных растений / Г.В. Лавренова, В.К. Лавренов - Донецк: «Донеччина», 1997, Т. 1-2. - 655 с.

55. Лавренова Г.В. Фитотерапія / Г.В. Лавренова «Діамант» Золотой век, СМІО «Прес»Санкт-Петербург»,1996,т 1.- 480 с.

Електронні ресурс

1. <http://zoolife.rv.ua>
2. <https://studfiles.net>
3. <http://tvarunu.com.ua/tsikave/130/144/>
4. <http://ukranimals.ru>
5. <http://medbib.in.ua>